

Knjigo bi lahko razdelili v dva dela. V prvem opisuje avtor potek diverzantskih akcij (tri so bile v okolici Judenburga, ena na progi Trbiž—Videm), delovanje nemške in italijanske policije pri iskanju storilcev in sodelovanje jugoslovanske policije pri tem. V drugem delu, ki je časovno pomaknjen že v čas po zlomu stare Jugoslavije, pa prikazuje usodo udeležencev diverzantskih akcij. Posebej se je dr. Ferenc ustavil pri usodi Dànila Zelena in Alojza Kneza, medtem ko je življenjski poti Ferda Kravanje posvetil največ pozornosti in prostora.

Med največje zanimivosti knjige je po našem mnenju treba uvrstiti prikaz »sodelovanja« nemške policije pri iskanju udeležencev diverzantskih akcij v Jugoslaviji, iz katerega izhaja, da je pri tem »sodelovanju« jugoslovanska policija igrala docela podrejeno vlogo. Za marsikaterega bralca bo novost in posebna zanimivost zvedeti, kakšna je bila povezanost med člani organizacije v Jugoslaviji, nemškemu rajhu (bivši Avstriji) in Italiji.

Knjiga zasluži pozorno branje. Prinaša vpogled v doslej malo znano dogajanje in pomeni pomemben prispevek k obravnavanju problematike delovanja organizacije TIGR. Kljub temu, da se je avtor v uvodu omejil in zatrdil, da »se ni mogel niti hotel podati v večletno raziskovanje zgodovine organizacije TIGR«, bi bilo koristno vsaj v grobem orisati osnovne značilnosti te organizacije. Knjiga dokazuje potrebo po znanstveni analizi delovanja TIGR, narekuje nujnost raziskovanja njenih stikov in odnosov s KPS (glej tudi recenzijo Draga Druškoviča v *Naših razgledih*, 7. julija 1978, št. 13) ter zahteva opis poznejšega delovanja njenih članov, še zlasti njihovega vključevanja v NOB. To delo je avtor prepustil kolegom zgodovinarjem. Če jih bo knjiga dr. Toneta Ferenca spodbudila k temu, ji bo treba poleg opisanih vrednot pripisati še to.

Dušan Nečak

Nazionalismo e neofascismo nella lotta politica al confine orientale 1945—1975. Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, Trst 1977 (zv. 1, 2); str. 841, ilustr.

Navzlic relativno dolgemu, nad tridesetletnemu razdobju od druge svetovne vojne do danes, so zgodovinska dela o problematiki tega razdobja pri nas še prava redkost. V Italiji pa so že pred leti izšla nekatera dela, ki obravnavajo tudi razdobje po letu 1945, zlasti do leta 1948 ali pa določeno problematiko iz tega razdobja, na državni ali pa regionalni ravni. Sem spada tudi obsežno delo v dveh zvezkih *Nacionalizem in neofašizem v političnem boju na vzhodni meji 1945—1975*, ki ga je leta 1977 izdal Inštitut za zgodovino osvobodilnega gibanja v Furlaniji-Julijski krajini in je prvo samostojno delo s povojno zgodovinsko problematiko te dežele. Nastalo je na pobudo in s finančno pomočjo deželnega sveta Furlanije-Julijske krajine, ki je na seji 24. junija 1974 sklenil začeti, s sodelovanjem krajevnih institucij, sindikatov in množičnih organizacij, »obsežno raziskavo o dejavnosti vseh fašističnih in profašističnih organizacij« (str. V) po drugi svetovni vojni. Sklep je bil posledica naraščajočega neofašističnega nasilja v Italiji, ki je prav v tistih dneh, z atentatom na udeležence antifašističnih manifestacij na Trgu della Loggia v Bresciji vzbudilo splošno ogorčenje italijanske

demokratske javnosti in potrebo po poglobljenem spoznanju izvorov in motivov razvoja tega gibanja.

V prvi fazi raziskave o neofašizmu v Furlaniji-Julijski krajini je delovna skupina, ki jo je imenoval urad predsedstva deželne svete, sestavila pregled dogodkov in podatkov o neofašističnih akcijah v razdobju 1969—1974. Pregled je bil objavljen v posebni številki deželne revije in je že sam po sebi in na priporočilo delovne skupine zahteval poglobitev in razširitev raziskave, tako da bi bili poleg dejstev, z zgodovinsko metodo osvetljeni tudi izvori in vzroki neofašizma v deželi in njegovi družbeni okviru. To nalogo je deželna skupščina zaupala Inštitutu za zgodovino osvobodilnega gibanja v Trstu.

Inštitut, čigar raziskave so že dotlej posegale v povojno problematiko, je sprejel nalogo zavedajoč se, da proučevanje razvoja in situacij po drugi svetovni vojni na novo osvetljuje tudi dogajanja v preteklosti in da utegnejo biti rezultati proučevanja preteklosti (v tem primeru odporniškega gibanja) zgrešeni in popačeni, če niso upoštevani poznejši pojavi, ki so tudi posledica te preteklosti. Glavni razlog za razširitev inštitutovega raziskovalnega delokroga na povojno problematiko pa izvira, po besedah G. Miccolija, iz potrebe prenoviti zgodovinske raziskave in prevrednotiti njihovo vlogo v sedanji družbi. Gre torej za novo funkcijo zgodovinopisja, ki naj osvešča najširše množice in jim nudi realne možnosti izbire in orientacije. Gre torej za raziskave, ki niso same sebi namen pa tudi ne v funkciji apologije in propagande, marveč usmerjene v neposredno družbeno dogajanje. Temu cilju se je mogoče približati »ne z iskanjem nemogoče in vedno na laž postavljene 'nepristranskosti' zgodovinarja, marveč s prizadevanjem realizirati tisto specifično obliko spoznanja, ki je prav sad zgodovinskega proučevanja: to je spoznanja realnih procesov in dogodkov«, brez česar vsak poseg v sedanost tvega, da ostane na ravni abstraktnega. Ne gre torej za to, da se množicam preprosto vcepijo ideje ali analize, marveč za to, da se jih čim globlje in v čim večji meri vključi v sam razvoj družbe, s čimer jim bo omogočena njihova lastna preobrazba (str. VII—X). Obširneje smo pozveli te metodološke napotke predsednika Inštituta prof. Giovannija Miccolija pod naslovom »Za kakšno zgodovino?«, ker zadevajo tudi naše raziskave.

Na teh metodoloških premisah je torej zgrajeno delo, ki se razlikuje od dosedanjih italijanskih zgodovinskih del, tako po načinu poteka raziskave, kakor po vsebinskih kriterijih in razporeditvi snovi. Inštitut je organiziral skupino petnajstih raziskovalcev, ki se je prizadevno lotila naloge in jo tudi opravila v dobrem letu. Delo je torej rezultat kolektivnih prizadevanj, kolektivnega načrtovanja in diskusij o vsebinskih in metodoloških vprašanjih, medsebojnega primerjanja in usklajevanja dosežkov, dasi avtorji posameznih poglavij s podpisom prevzemajo tudi individualno odgovornost. Avtorji tokrat ne poskušajo za vsako ceno ocenjevati in vrednotiti pojave. Predvsem registrirajo, rekonstruirajo in analizirajo dogodke in pojave, ki večinoma govore sami po sebi. Na mnoga vprašanja samo opozarjajo, ker jim ne vedo odgovora, bodisi zaradi pomanjkljivih virov, bodisi zato, ker vsi procesi dogajanja še niso zaključeni. Nadrobneje obdelajo razdobje od 1945 do 1954 (londonski memorandum), naslednje obdobje, do leta 1975 (osimski sporazumi) pa obravnavajo le v nekaterih poglavjih. Manjka jim primarnih virov, pa tudi pota neofašizma se tedaj zapletejo, kakor se zaplete splošna družbena situacija, ki se v Trstu še dandanes zapleta. Za raziskavo teh procesov torej ne zadostujejo normalne zgodovinske

metode (kritični pretres virov), kar pa ne pomeni, da ni mogoče opozoriti na pojave, katerih motivi in posledice so še neznani.

Glavna skupina virov je časopisno gradivo — lokalni dnevniki in revije. To gradivo ni bilo izbrano samo zato, ker je najboljše, in v večini primerov edino dostopno, marveč tudi zato, ker je najčistejši pokazatelj ideološko-političnega vzdušja v določenem trenutku in ob določenem vprašanju in ker ima neposreden vpliv na širše množice. Poleg časopisnega gradiva in drobnega tiska (desničarski propagandni material) so bili na voljo nekateri objavljeni dokumenti, izmed gradiva pa le nekateri fondi državnega arhiva in sodišča v Vidmu (tržaški in goriški arhiv sta nedostopna celo za raziskave obdobja med dvema vojnama) in gradivo, ki sta ga zbrala tržaški in videmski Inštitut za zgodovino osvobodilnega gibanja in se nanaša predvsem na procese proti fašističnim zločincem. Uporabljali so tudi spominske zapise in zgodovinsko literaturo o posameznih vprašanjih.

Spričo velikih razlik med družbenopolitičnim razvojem v posameznih provincah — tržaška, videmska, goriška — ki izvirajo iz preteklosti in neenakega upravnega statusa po drugi vojni, obravnavajo vsako pokrajino posebej, četrti del knjige pa obravnava Italijansko socialno gibanje — Movimento sociale italiano — oziroma uradno neofašistično organizacijo.

Različni razvoj med pokrajinami je narekoval tudi različno vsebino, tako, da je pri vsaki pokrajini poudarek na njenih specifičnostih. Enotna je periodizacija, ki obsega razdobja: maj 1945 do mirovne pogodbe 1947, ko je izvršena razmejitev med Italijo in Jugoslavijo in je ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje; od 1947 do 1954, ko sta z londonskim memorandumom določeni italijanska in jugoslovanska suverenost nad conama Svobodnega tržaškega ozemlja — STO, in od 1954 do osimskih sporazumov 1975. Zadnja zarezja je po mnenju avtorjev toliko bolj upravičena, ker zapira nek politični cikel in odpira novo fazo družbeno-političnega razvoja tako na deželni kot na državni ravni, neofašizmu pa jemlje osnovno propagandno sredstvo o začasnosti meja določenih z londonskim memorandumom. Za STO pomeni tudi leto 1948 nekakšno zarezjo. Marca sprejmejo ZDA, Velika Britanija in Francija tristransko izjavo o italijanski suverenosti nad celotnim Svobodnim tržaškim ozemljem, kmalu zatem pride še do informbirojevske protijugoslovanske akcije, ki povzroči krizo v delavskem taboru in potisne na dan stara zatajevana nacionalna nasprotja.

Delo, ki ga tu obravnavamo, ni celovita zgodovina tržaške, videmske in goriške družbe, pač pa analiza razvoja enega dela te družbe, to je italijanskega nacionalizma, kar predstavlja nekakšen start za bodočo kompleksnejšo raziskavo. Raziskava je osredotočena na prikaz tiste ideološko-kulturne sredine, v kateri se rodi in razvija neofašizem. Razčlenjuje tiste politične in družbene sile, ki omogočijo neofašizem in poskuša ugotoviti razloge in motive za njegovo razširjenost. Osnoven namen raziskave je torej analiza procesa in mehanizmov, ki pogojujejo neofašistično nasilje. Nasilne akcije, ki so v deželi več ali manj navzoče ves čas po drugi vojni in so dandanes zlasti na Tržaškem v porastu, so dejansko le zunanja, najbolj vidna manifestacija neofašističnega gibanja in ne bi bile možne brez širše, tudi množične podpore. O tej množični bazi pričajo rezultati volitev. Glasovi za MSI in desničarske stranke v Trstu naraščajo in dosežejo višek na pokrajinskih volitvah leta 1958, ko MSI doseže tretje mesto. K temu dodajmo še zadnje volitve iz poletja 1978, ki jih avtorji še niso mogli registrirati, na ka-

terih dobi relativno večino »Lista za Trst«, ki združuje ideološko in socialno različne skupine z neofašizmom na skupnem imenovalcu: nasprotovanje realizaciji osimskih sporazumov.

Gre torej za prikaz nastanka, razvoja in stališč tistih organiziranih političnih sil in nadvladujočih krogov, ki omogočijo neofašizem. Do leta 1950 so združene v italijanskem »nacionalnem bloku« na liniji »antislovanstva« in »antikomunizma«. V nacionalnem bloku je praktično vsa desnica od starih nacionalistov in fašistov do krščanskih demokratov. Podporo ima v zavezniških upravnih oblasteh, dasi je prav vloga teh oblasti najslabše raziskana, zaradi pomanjkanja primarnih virov. Geslo »obramba italijanstva pred jugoslovansko nevarnostjo« je stara formula, izvira že iz dobe pred prvo vojno in jo po prvi vojni prevzame fašizem, ki ji pridruži še »boljševiško nevarnost«. Tudi tedaj je fašizem le institucionaliziral in konkretiziral protislovansko in protidelavsko nasilje pod enotno parolo boja proti »slovansko-komunistični nevarnosti«. Med drugo vojno in po njej ta »nevarnost« postane kri in meso, saj se meje jugoslovanske socialistične ureditve približajo Trstu, Gorici in Furlaniji. Ker je to ozemlje v letih 1945—1947 do sklenitve mirovne pogodbe posebnost z angloameriško upravo, dobe politična nasprotja takoj množične razsežnosti. Ker je fašizem v vojni poražen, prevzamejo njegovo nacionalistično dediščino v Trstu in Vidmu italijanske meščanske stranke, v Gorici pa se zunaj teh formira nacionalni blok. Podpornik teh sil so visoki industrijsko-finančni krogi in zavezniška uprava. V tem bloku so seveda navzoči tudi stari in novi fašisti. Le-ti dobe svoj manevrski prostor in se organizirajo v samostojno stranko MSI po razmejitvi med Italijo in Jugoslavijo, v Trstu pa po tristranski deklaraciji o italijanski suverenosti nad STO. Italijanske meščanske stranke se namreč z razmejitvijo sprijaznijo, zato neofašizem lahko prevzame funkcijo »edinega zaščitnika italijanstva«. Na Goriškem in v Furlaniji se MSI ustanovi v začetku 1947. leta, v Trstu pa v začetku leta 1948. Tu doseže ponoven razmah po londonskem memorandumu leta 1954. Njegove glavne parole so »začasnost meja« in »izdajstvo italijanskih nacionalnih sil«, (v letih 1919—1921 je fašizem uporabljal podobne parole: »okrnjena zmaga« in »nesposobnost italijanske države«) njegove zahteve pa se razširijo na Istro, Reko in Dalmacijo. Množično bazo ima v istih socialnih plasteh, ki so dotlej tvorile nacionalno fronto z meščanskimi strankami in so torej pripravljene nadaljevati »nacionalno bitko« na liniji antislovanstva in antikomunizma. Te plasti so v glavnem mala in srednja buržoazija s svojo iredentistično in fašistično tradicijo. Z ideološkega vidika pa so to pristaši medvojne fašistične Salojske republike, nacionalisti, stari fašisti in novi fašisti. Materialno osnovo nudi finančni in industrijski velekapital.

Do teh splošnih zaključkov so raziskovalci prišli prek analize posameznih vej razvoja v posamezni provinci. Največji poudarek dajejo analizi desničarskega tiska v letih 1945—1954 in podrobnemu pregledu dogodkov — koledar — v istem razdobju, ki že sama po sebi pričata o razsežnosti nacionalistične kampanje in neofašističnega pojava. Kronološki pregledi dogodkov po provincah se ne omejujejo le na registracijo napadov, atentatov, požigov, preteпов, razdejanj in podobno, marveč poskušajo avtorji ob njih ugotavljati tudi vzroke in motive za posamezen dogodek. Ker so podatki vzeti iz dnevnega tiska, zlasti levičarskega in slovenskega, jih ni bilo vedno mogoče tudi preveriti in dopolniti. To pomanjkljivost koledar zapolni na ta način, da upošteva tudi detajle in da poleg neofa-

šističnih akcij registrira tudi tiste splošne pojave, ki so sad napetega vzdušja in kažejo na ozadja dogodkov. Iz koledarja je razvidna predvsem gostota nasilnih akcij proti Slovincem, ki je analogna fašističnemu terorju iz razdobja po prvi vojni. Sedaj je novost v tem, da se nasilje razširi tudi na Beneško Slovenijo, v Gorici pa je hujše kot po prvi vojni in celo radikalnejše kot v Trstu.

Za tržaško in videmsko provinco so poleg navedenega posebej obdelana vprašanja o vlogi sodnih oblasti (magistrature) v razvoju neofašizma. Ob procesih proti fašistom in nemškim kolaboracionistom na eni ter proti protifašistom na drugi strani je razvidno, da so sodne oblasti v rokah istih ljudi kot v preteklosti. Fašisti in kolaboracionisti so oproščeni ali amnestirani, protifašisti kaznovani. To zgovorno priča, da so v sodnih organih fašisti, ki pač ne morejo obsojati fašistov. Za tržaško provinco so posebej obdelani še dogodki iz 1952—53 v okviru italijanske zunanje in notranje politike. Gre za nasprotovanje nacionalističnih in neofašističnih sil novemu kurzu zavezniške uprave in italijanske države, ki si spričo informbirojevske resolucije prizadevata pridobiti Jugoslavijo v zapadni tabor in zato potisneta ob stran tristransko izjavo. To pa vzbudi v Trstu ob obletnici izjave marca 1952 val demonstracij in incidentov. Sledi rekonstrukcija nekaterih vidikov iz prvega razdobja italijanske uprave v coni A STO (zadeva Dekleva in odlikovanje nemškega kolaboracionista in fašističnega policijskega inšpektorja Colottija), nato opis ideoloških stališč nekaterih tržaških finančnih krogov in stališč krščanske demokracije do nacionalnega vprašanja od njenega izstopa iz nacionalnega bloka in vključitve v levi center v letih 1949—1965. Obsežno je poglavje o »patriotičnih in bojovniških društvih«, ki prinaša podroben seznam profašističnih društev, imena voditeljev, opis aktivnosti in usmeritve.

Videmska provinca ima svojo specifičnost nasproti drugim italijanskim pokrajinam in nasproti tržaški in goriški. Dasi bi morala spadati v sklop severnih italijanskih dežel, jo zavezniške oblasti izločijo in jo drže pod svojo upravo do mirovne pogodbe leta 1947, tako kot goriško provinco. Uradni razlog za podaljšanje zavezniške uprave je »jugoslovanska nevarnost«, ki jo predstavlja bližina Jugoslovanske ljudske armade, dejansko pa gre predvsem za strah pred lastnim komunizmom. Moč garibaldincev v Furlaniji in njihova naklonjenost Jugoslaviji je hitreje kot v Trstu spodbudila ustvaritev široke antikomunistične in antislovanske fronte. Zavezniška oblast javno podpre to fronto, ki ji pripadajo italijanski upravni organi, vse meščanske stranke, tudi zmerne, z militarističnimi formacijami — »Esercito volontario«. Le-ta deluje s partizansko metodo.

V sklopu problematike videmske province je posebej obdelana Beneška Slovenija. To poglavje je toliko bolj pomembno, ker je o Beneški Sloveniji celo na naši strani malo zgodovinskih del, v italijanski historiografiji pa je navzočnost te slovenske narodne skupnosti v videmski provinci skorajda ignorirana. Zato se je avtorjem zdelo potrebno seči nazaj v zgodovino Beneških Slovencev, v čas, ki se začneja z njihovo priključitvijo k Italiji leta 1868. Iz dokumentov o stališčih zavezniške uprave, nato italijanske, do Beneških Slovencev je razvidna kontinuiteta s stališči prve italijanske države in fašistične med dvema vojnama. To stališče je: zanikanje obstoja slovenske etnične skupnosti na tem ozemlju. Zato je tudi po drugi vojni dejavnost oblasti, vseh meščanskih strank — tudi zmernih — in neofašizma usmerjena k odrekanju najosnovnejših nacionalnih pravic in nasilnemu zatiranju vseh poskusov, ki bi pričali o navzočnosti Slovencev v provinci. Glavni tarči napadov sta slovensko šolstvo in slovenska duhovščina. Po-

glavje o Beneški Sloveniji, ki mu je dodan koledar dogodkov in nasilnih akcij, je tembolj zanimivo, ker tokrat prvič vidimo problematiko Beneške Slovenije v širšem kontekstu, povezano s položajem v Furlaniji, na Goriškem in v Trstu.

Za goriško provinco raziskava ni toliko razvejana kot za tržaško. Genezi razvoja »nacionalnega bloka« sta dodani le poglavji o Trziču ter o društveni dejavnosti »nacionalnih« oz. profašističnih sil. Ta razporeditev snovi je posledica specifičnega razvoja nacionalizma in neofašizma na Goriškem, ki se razlikuje zlasti od razvoja v Trstu. Medtem ko so v Trstu v začetku italijanske meščanske stranke nosilke antislovanske in antikomunistične akcije na osnovi nacionalizma, »patriotizma« in skvadrizma, na Goriškem teh strank po vojni skoraj ni. Zato se zunaj tradicionalnih političnih strank ustvarijo posebne formacije — med njimi tudi vojaška »Divisione Gorizia« — ki nadvladajo in vsrkajo elemente bivših strank združenih v CLN (komite nacionalne osvoboditve). CLN je v očeh goriških nacionalistov nesposoben, da bi reagiral na novo situacijo. Ta situacija pa je afirmiranost slovenskega življa v Gorici in od te odvisna razmejitve med Italijo in Jugoslavijo. Vse kaže, da bo Gorica pripadla Jugoslaviji, v zameno za Trst, zato se italijanskim nacionalistom zdi potrebno naglo in radikalno nastopiti za »afirmacijo italijanstva«. Nasprotja se takoj zaostre, parole nacionalnega bloka »z orožjem proti orožju«, »z nasiljem proti nasilju« nimajo primerjave v preteklosti. Celotni Slovenci so jih pod fašizmom začeli uporabljati šele tedaj, ko so bili že dejansko tepeni. Radikalnost nacionalističnih akcij se do leta 1947 kaže v napadih na lokale, razdejanjih, pretepih, požigih in dobesednem lovu na človeka, ki privede tudi do uboja. Po razmejitvi in vrnitvi italijanske uprave v Gorico sicer ta oblika agresivnosti upade, prav nič pa ne pojenja antislovanska in antikomunistična kampanja. Nikakršnega sožitja s Slovenci v Gorici ne dopuščajo italijanski nacionalisti in neofašisti. Zahtevajo popolno eliminacijo z izselitvijo celotne etnične skupnosti v Jugoslavijo; celo emigrantom — »esulom« — iz Jugoslavije odrekajo gostoljubje.

Četrty del knjige obravnava neofašistično organizacijo — MSI, ustanovljeno v letih 1947—1948. Opisu njene ideologije, ki je ideologija »reda«, sledijo doneski o MSI v Trstu, v videmski in goriški provinci ter pregled vsebine neofašističnega tiska v deželi z vidika izrabljanja vzhodno-mejnega vprašanja. Avtorji poskušajo opredeliti politično in kulturno vlogo stranke ter ugotoviti v katerih socialnih plasteh je zakoreninjena in na katere ima vpliv. Razčlenijo njeno organizacijsko moč in dejavnost. Tu srečamo mnoga imena znana iz preteklosti, med njimi Ido De Vecchi, voditeljico ženske fašistične organizacije v Ljubljanski pokrajini. Že naslovi posameznih sekcij v Trstu pa pričajo o iredentističnih in imperialističnih aspiracijah neofašizma (Bainsizza, Carnaro, Eritrea, Istria, Dalmazia itd.). Zaradi pomanjkanja virov avtorji izpuščajo opis razvoja izvenparlamentarnih desničarskih skupin, ki se navezujejo neposredno na fašistično in nacistično ideologijo, le priložnostno jih omenjajo, kolikor jih morejo identificirati iz dostopnega gradiva.

Knjigi so dodane fotografije dogodkov v Trstu v razdobju od 1945 do 1975 in zemljevidi. Slike množic na ulicah ob demonstracijah, manifestacijah, spopadih, slike razdejanih lokalov, oskrunjenih spomenikov in prepleskanih slovenskih napisov, nacionalistične parole po zidovih in transparentih, faksimili letakov itd. plastično dopolnjujejo vsebino knjige in posebej pričajo o napetosti situacij ter o odkritih šovinističnih strasteh.

Delo je v prvi vrsti dokumentarni prikaz časa in problematike. Navzlic pomanjkljivosti, ki se jih avtorji sami najbolj zavedajo — nihče v inštitutu ni docela zadovoljen z rezultati raziskave, je zapisano v predgovoru — in ki so predvsem posledica pomanjkljivega in enostranskega gradiva, ima tudi znanstveno vrednost. Prikaz še živih pojavov in dogodkov v nacionalističnem in neofašističnem taboru v kontekstu mednacionalnih odnosov ni sam sebi namen. Namenjen je predvsem širšim množicam kot prispevek za njihovo osveščanje s perspektivo ustvarjanja pravičnejših odnosov italijanske skupnosti do slovenske manjšine in dobrih sosedskih odnosov na lokalni in državni ravni.

Takole je zapisal v predgovoru predsednik deželnega sveta Furlanije-Julijske krajine Arnaldo Pittoni: »To delo nesporne zgodovinske in znanstvene vrednosti hoče zadostiti dvema zahtevama: predvsem želi biti prispevek k poglobljeni raziskavi neofašističnega fenomena; poleg tega pa želi nuditi tudi novo priložnost državljanom za razmišljanje, zlasti mladim, o pogubni ideologiji, ki ima svoj izvor v eni izmed najbolj žalostnih strani zgodovine naše dežele. To delo je predvsem spodbuda vsem moralnim silam v deželi, da bi aktivno in enotno nastopile proti nevarnosti, ki jo predstavlja navzočnost enofašističnega gibanja. Tega pa je mogoče premagati tudi s konsolidacijo demokracije, z zagotovitvijo najširše udeležbe ljudstva v javnem življenju in z nenehnim naporom za obnovo dežele, da bo ustrezala zahtevam ljudskih množic glede spoštovanja načel svobode in pravice, ki so temelj protifašistične in republikanske države.«

Milica Kacin-Wohinz